

MAGYAR-
ORSZÁG
GLOBÁLIS
TÖRTÉNETE

1869-2022

Szerkesztette:
Laczó Ferenc és Varga Bálint

CORVINA

| 1919

A Magyarországi Tanácsköztársaság kikiáltása

Az Oroszországban hatalomra kerülő kommunizmus kísértete
Közép-Európában

Az 1919-es Magyarországi Tanácsköztársaság részben az első világháborút követő közép- és kelet-európai forradalmi hullámba illeszkedett, részben a századelő során született baloldali modernizációs programok és programtöredékek radikális megvalósítási kísérleteként értékelhető. A mindössze 133 napig tartó – de óriási emlékeztörténeti jelentőségű – szocialista modernizációs kísérlet a proletárdiktatúrában csak eklektikusan realizálódhatott. A kommün szélsőjobboldali emlékezete előszeretettel állította be a proletárdiktatúra kikiáltását külföldön kiképzett és „guruló rubelekkel” megtámogatott bolsevik ügynökök puccsának, amely nem élvezte a magyar nép támogatását. Valójában Kun Bélának sosem kerültek volna hatalomra, ha nincs az első világháborús összeomlás, és az a politikai, katonai, gazdasági, társadalmi és – a spanyolnáthajárvány miatt – egészségügyi válság, amivel szemben a Károlyi-, majd a Berinkey-kormány tehetetlennek bizonyult a sikeres őszirózsás forradalom után.

Az első világháború végén Közép-Európában egyszerre azonosíthatunk „pacifista”, „nemzeti”, „szocialista” és „parasztforradalmakat”, amelyek aránya változó volt a különböző országokban. Magyarországon az őszirózsás forradalom során hatalomra jutó pacifista polgári kormány konfliktusba került az elszakadni kívánó nemzetiségek nemzeti alapú, az üzemek szocializálását követelő, munkástanácsokat (vagyis magyarországi szovjeteket) alapító munkások szocialista forradalmával és az 1918 novemberében a vidéket lángra gyújtó, földosztást követelő parasztforradalommal. Nem meglepő, hogy kezdeti népszerűségét hamar felemészítve a Károlyi-rendszer hónapokon belül megbukott.

Ezt a hatványozott válsághelyzetet használták ki a bolsevikok, az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspártból 1903-ban kivált militáns, avangárd párt tagjai. A párt orosz, illetve magyar vezetője, Vlagyimir Iljics Lenin és Kun Béla sikerrel aknázták ki, hogy a szociáldemokrata politikusokkal szemben ők nem kompromittálták magukat a háborús politika támogatásával, ami a II. Internacionálé csődjéhez és 1916-os széteséséhez vezetett. (Hogy helyét a III. Internacionálé, vagyis a bolsevik Komintern vegye át 1919-ben.) A világháborút osztályháborúba fordítani akaró Lenin nevét 1917-ig nem is ismerték Magyarországon, ám miután átvette a hatalmat Oroszországban, még vers is született róla: Pásztor Árpád volt az első magyar Lenin-óda írója, aki később klasszikus pálfordulással az első Tanácsköztársaság-ellenes regény, az 1919-es *Kelemenék* szerzőjeként híresült el.

Lenin a végét járó Osztrák–Magyar Monarchia forradalmasításának elősegítésére már 1918 nyarán Magyarországra küldött 40–50 egykori hadifogolyból lett bolsevik párttagot. Ennél ugyanakkor jóval nagyobb számban érkeztek haza

Szovjet-Oroszországból a közvetlenül nem beszervezett, de a bolsevik eszmétől „megfertőzött” hadifoglyok. A magyarországi pártalakításra csak 1918 októberében „érett meg a helyzet”, amelynek feladatát az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt 1918 márciusában alakult magyar csoportjának tagjai vállalták. A frontról visszatérő ezredorvosnak álcázott Kun Béla november 17-én érkezett meg Budapestre, ahol a korábban a(z) 1918 januárjában betiltott) Galilei Körben tevékenykedő Korvin Ottónak köszönhetően már egy szervezett csoport várta. Lenin zimmerwaldi kiáltványát is egy galileista, a Svájcban tanult Duczynska Ilona csempészte Magyarországra még 1917 folyamán. A Galilei Kör antimilitarista röplapjait e bolsevik kulcsdokumentum inspirálta.

A Kommunisták Magyarországi Pártja 1918. november 24-i megalakulása után szinte közvetlenül már élesen támadta a Károlyi-kormányt, és különösen az abban szerepet vállaló szociáldemokratákat. Míg a szociáldemokraták 1918 novemberében „felfüggesztették az osztályharcot”, és a „polgári demokratikus” rendszert igyekeztek megszilárdítani, a kommunisták a proletárdiktatúra szükségességét hirdették. Az 1918 decemberében elindított *Vörös Újságban* emiatt a munkások elárulásával vádolták a „szocdemeket”. A szociáldemokraták végül úgy döntöttek, leszámolnak a kommunista politikusokkal, ezért 1919 februárjában letartóztatták őket, de ezzel csak fokozták népszerűségüket.

Amikor a Vix-jegyzék átadása után a Berinkey-kormány lemondásával tetőzött a válság, a szociáldemokraták már nem mertek egyedül kormányt alakítani. Károlyi Mihály köztársasági elnök háta mögött kiegyeztek a börtönben lévő kommunistákkal és 1919. március 21-én kikiáltották a proletárdiktatúrát. A két párt ekkor Magyarországi Szocialista Párt néven egyesült, neve 1919 júniusában Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártjára változott.

A kommunisták és a szociáldemokraták közti ellentétek a pártegyesüléssel sem tűntek el. Utóbbiak mérséklő szerepet játszottak a proletárdiktatúra vezetésében – például az antiklerikális politikában vagy a terror kérdésében. A népbiztosságokon végül alapvetően a századelő óta született baloldali programtervezeteket igyekeztek megvalósítani azok az „osztályhatalomba” jutó fiatal értelmiségiek, felső és középvezetők, akik az olyan radikális műhelyekben iskoláztak, mint a Társadalomtudományi Társaság vagy a Galilei Kör. Jellemzően a fiatalabb galileisták voltak azok, akiket a radikálisabb megoldások vonzottak, így ők inkább a kommunista politikusokkal azonosultak.

Mivel tagjai közt a zsidó származásúak aránya meghaladta a 60%-ot, a Horthy-korszak antiszemita légkörében „zsidódiktatúraként” azonosították a proletárdiktatúrát. De a népbiztosoknak egy ateista és internacionalista politikai mozgalom tagjaiként nem volt zsidó identitása. Az, hogy a munkásmozgalomban nagy arányban vettek részt zsidók, sokkal inkább azzal magyarázható, hogy a megvalósult jogi emancipáció ellenére a zsidókat továbbra is diszkrimináció érte a mindennapokban. Az internacionalista mozgalom lehetőséget adott nekik, hogy elhagyják a „zsidóságuk” bélyegét – a különböző hátrányos helyzetű kisebbségek felülreprezentációja a munkáspártokban nemzetközi és általános jelenség.

Kun Béla az 1918-as szovjet-orosz alkotmányt – melynek másolata lett az 1919-es magyarországi – ismertető *Mi a Tanácsköztársaság?* című írásában foglalt állást a proletárdiktatúra és a tanácsokra épített államszervezet mellett. A kormányt oroszországi mintára Forradalmi Kormányzótanácsnak nevezték el. Bár a Forradalmi

Kormányzótanács tagjai a Magyarországi Tanácsköztársaságot az európai szovjet-köztársaságok szövetségének tagjaként képzelték el, egy Berlin központú, és végül utópiának bizonyuló „Szovjetunió” tagállamaként, nem mindenben követték az oroszországi bolsevikokat.

A Tanácsköztársaság kapcsolatát a külfölddel az 1914. november 1-jétől működő csepeli szikratávíró-állomás biztosította. A Forradalmi Kormányzótanács a hatalomátvétel másnapján nemzetközi felhívással adta hírül a magyarországi proletárdiktatúra kikiáltását, amelyben a világ proletárjait közös harcra hívta az imperializmus ellen. Március 23-án meg is érkezett a válasz, mégpedig az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt VIII. kongresszusának német nyelvű üdvözlőleve formájában. Ekkor még a német volt a nemzetközi munkásmozgalom nyelve, Lenin és Kun is németül kommunikáltak egymással, és ezt a nyelvet a távirtdában is ismerték. Komoly problémát okozott ugyanakkor, hogy Kun Béla miként tudja igazolni, hogy Lenin valóban a magyarországi Tanácsköztársaság vezetőjével beszélget a szikratávíróon. Kunnak végül fel kellett idéznie, miről diskurált utóljára Leninnel Moszkvában (a „parasztkérdésről”). Lenin ezzel egyúttal a földkérdés jelentőségére is felhívta Kun figyelmét, de szemlátomást hiába, hiszen a földprobléma megoldatlansága – a Móricz Zsigmond által is annyira várt földosztás elmaradása – hamarosan szerepet kapott a Tanácsköztársaság kezdeti támogatottságának radikális csökkenésében.

Ennél több segítség azonban nem érkezett a maga intervenció háborúját vívó Szovjet-Oroszországtól, hiába biztatott a *Jön az orosz testvér* című propaganda-kiadvány. Csak szovjet híradófilmek érkeztek Magyarországra: ezeket személyesen Szamuely Tibor hadügyi népbiztoshelyettes hozta el, aki május 18-án az ukrajnai Vinnicjába repült, hogy az ott harcoló szovjet Vörös Hadsereg vezetőivel tárgyaljon. Ezután Moszkvába vonatozott, ahol Lenin társaságában tekintette meg a május 25-i díszszemlét, és számolt be – eredménytelenül – a Tanácsköztársaság válságos helyzetéről.

Katonai támogatást a magyaroknak így csak a Vörös Hadseregbe jelentkező külföldi önkéntesek (1. számú nemzetközi ezred), illetve az az 1200 osztrák katona jelentett, akik 1919. április 3-án érkeztek Magyarországra (2. számú nemzetközi ezred) Leo Rothziegel vezetésével, aki április végén áldozatául is esett a románok elleni harcoknak.

Kun Béla sosem titkolta véleményét, mely szerint a magyarországi proletárdiktatúra egyedül nem maradhat fent hosszabb távon egy teljesen ellenséges környezetben. Ahogy maga mondta: „a Tanácsköztársaság sorsát a nemzetközi proletárforradalomra alapítottuk”.* Ezek után két út kínálkozott az antantblokádból való kitörésre: ha a szomszédos országokban is szövetséges szovjetköztársaságokat kiáltanak ki, illetve, ha a magyar Vörös Hadsereg egyesülni tud a szovjet-orosszal. Ausztria forradalmasítását, az osztrák kommunisták támogatását és felfegyverzését szolgálta volna az a 140 millió korona, amelyet a Tanácsköztársaság Bécsbe juttatott, és amelyet egy magyar ellenforradalmi csoport 1919. május 2-án ello-

* Kun Béla: Beszéd a Budapesti Központi Forradalmi Munkás- és Katonatanács ülésén (1919. április 19.). In: uő: *A Magyar Tanácsköztársaságról. Válogatott beszédek és írások*. Budapest, 1958. 174–178.

Lenin és Szamuely a moszkvai Vörös téren 1919. május 25-én. Forrás: MTI Fotó

pott a bankgassei magyar követségről. A pénz nem került elő, így Kunék akciója kudarcot vallott. Ráadásul háromhetes létezés után a Bajor Tanácsköztársaság is megbukott ugyanekkor, amelynek kikiáltáshoz épp a magyar kommün adott extra lökést a fellelkesült német kommunistáknak.

A kitörés célját szolgálta a Tanácsköztársaság északi hadjárata is. A Stromfeld Aurél vezette 1919. májusi–júniusi, a rövid életű Szlovák Tanácsköztársaság kikiáltását eredményező felvidéki előretörést követően azonban Stromfeld lemondott, mert Kun Béla elfogadta Georges Clemenceau francia elnök békeajánlatát, és kiűrtette a visszaszerzett területeket. A románok azonban – a Clemenceau-paktumot figyelmen kívül hagyva – nem tették meg ugyanezt. A Stromfeld vezetése nélkül maradt, az önkéntes visszavonulás miatt demoralizálódott Vörös Hadsereg 1919. júliusi románok elleni tiszántúli offenzívája így hamar összeomlott, amit a Forradalmi Kormányzótanács lemondása követett. A Tanácsköztársaság bukásának tehát elsősorban katonapolitikai okai voltak, de az osztályellentétek, valamint a főváros és a vidék ellentétének kiéleződése miatt hosszabb távon amúgy se maradhatott volna fenn teljes külpolitikai elszigetelésben. Egy hamarosan világpolitikai tényezővé váló globális mozgalom helyi ágenseinek első hatalomátvétele tehát – meglehetősen ironikus módon – végül csak ráerősített a világháborút veszített ország izolációjára.

▪ KAPCSOLÓDÓ FEJEZETEK

1890 Megalapítják a Magyarországi Szociáldemokrata Pártot

1914 Az Osztrák–Magyar Monarchia hadüzenetével kitör a Nagy Háború

1918 Pusztít a spanyolnátha
1918 Az általános választójog bevezetése
1919 Horthy Miklós belovagol a budapesti Gellért térre
1949 A Rajk-per
1986 Nobel-díjat kap John C. Polanyi

▪ IRODALOM

Borsányi György: *Kun Béla. Politikai életrajz*. Budapest, 1979.

Csunderlik Péter: *Radikálisok, szabadgondolkodók, ateisták. A Galilei Kör (1908–1919) története*. Budapest, 2017.

Egry Gábor (szerk.): *Kérdések és válaszok 1918–1919*. Budapest, 2018.

Hajdu Tibor: *Közép-Európa forradalma, 1917–1921*. Budapest, 1989.

Hatos Pál: *Roszfűük világforradalma. Az 1919-es Magyarországi Tanácsköztársaság története*. Budapest, 2021.

Varga Lajos: *Kényszerpályáról tévútra. Szociáldemokraták a Tanácsköztársaságban*. Budapest, 2019.

Csunderlik Péter

Köszönetnyilvánítás

A szerkesztők köszönetüket fejezik ki Darvasi Ferencnek az alapos szöveggondozásért, Csordás Domonkosnak az indiai, Mestyán Ádámnak az arab és perzsa, Szegedi Mónikának a tibeti, Vámos Péternek pedig a kínai és japán nevek és kifejezések magyar átírásában nyújtott segítségével.

* * *

Csunderlik Péter fejezeteinek írása során a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásában részesült.

Scheibner Tamás fejezete *Az 1956 utáni menekültválság és a magyar emigráns közösségek a hidegháború idején* című, NKFI-FK-1 135586 azonosító számú pályázat támogatásával készült.

Tófalvy Tamás fejezetének írása során a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásában részesült.

Varga Bálint szerzői és szerkesztői munkáját a Magyar Tudományos Akadémia Prémium Posztdoktori Programja támogatta.

Vargha Dóra fejezete az Európai Unió Horizon 2020 kutatási és innovációs programjában, az European Research Council (ERC) által finanszírozott 949639. számú projekt keretében készült.